

BESEDA FABRIŠKIH TEŽAKOV

T O N E Č U F A R

Naš dan
 je zakopan
 v saje, prah in smrad.
 In vsaka noč
 je kakor dan
 zavita v saje, smrad in prah.
 Mi pa vsak dan
 in vsako noč
 odhajamo iz koč, barak,
 podstrešnih lukenj in kleti
 v tovarno, kjer peči
 požirajo železo, ga tope,
 a nas pri delu jeklene.
 Mi smo od vsepovsod,
 kjer biva rod,
 ki srka saje, smrad in prah,
 ki ga ni strah rudarskih jam,
 gorečih plavžev, njihove vročine,
 mogočnih strojev in pogonov
 skoz dan in noč pojočih transmisij.
 Nas ni ničesar strah,
 ničesar sram,
 mi vemo, kam gre naša pot.
 Moč naših rok
 drobi odpor jeklenih rud,
 kri naših src
 tali kovino mrzlo.
 A ves naš trud in ves napor
 je posvečen
 vsem živim naše zemlje.
 Mi kujemo in smo močni,
 mi vstajamo,
 gremo navzgor,
 zato naš trud in naš napor
 krepita naš ponos,
 našo zavest
 in našo pest.

ČLOVEK Z DUŠO

L O U I S A D A M I Č

I

Kmalu potem, ko sem pred petimi leti prišel v San Pedro v Kaliforniji, sem opazil slabo oblečenega moža srednjih let, ki je redno dvakoli trikrat na dan hodil z majhnim psom mešane pasme mimo mojega bivališča proti evkaliptovemu gaju, ki je rasteł streljaj daleč nad mojo hišo. Sčasoma sva se spoznala, se začenjala pozdravljati in izmenjavati opazke o vremenu. Zdelo se mi je, da je mož tujec, nemara Slovan.

Nekega dne sem ga slišal, kako je klical psa, kakor se mi je zdelo, z imenom Komleks; in ko sem mimogrede omenil, da je to nekam čudno ime, mi je s širokim nasmehom razložil, da ta pes ni običajen pes: da ima kompleks. Povedal je, da ga je dobil pred nekaj meseci od prijatelja, ki je stanoval v baraki v onem gaju, in kmalu je odkril, da je štor nekega gumijevega evkalipta edina stvar, ob katero . . .

„No dà, sir, to je nekoliko delikatna zadeva“, je rekel. Trikrat na dan je moral peljati psa v gaj, če ne bi mu uboga žival poginila. To je bil brez dvoma problem za psihoanalizo, ali za enkrat se ta veda še ni lotila pasje psihologije.

Oba sva se zasmejala, kakor da je položaj nesrečnega psa najbolj zabavna stvar na svetu. Potem sva izmenjala nekaj osebnih vprašanj in sva v skupno presenečenje spoznala, da sva oba po pokolenju južna Slovana in celo iz iste pokrajine. Tujec je bil v Ameriki že več kot pet in dvajset let; govoril je dobro angleški in je očitno mnogo, a neredno čital. Zdel se mi je kaj nenavaden Bohunk.*

Kmalu je začel Lenard Podgornik prihajati k meni dva- ali trikrat na teden na večeren pogovor ali na partijo šaha, ali da si izposodi knjigo, ali da skupaj kaj popijeva. Tako sva se na nekak rahel, površen način dodobra spoprijateljila. On je bil menda vesel, da se lahko z menoj kaj pogovori, in meni se je zdel prijeten, zanimiv človek, lenuh po poklicu, ki je, kakor sem sčasoma zvedel, večino svojega življenja trdo delal in potem spoznal nespametnost dela; sila vedoželjen, a nekoliko zmeden mislec, kakor jih dobite na najbolj neverjetnih krajih; čudna mešanica potepuha in gentlemana.

Prišel je v Zedinjene države z devetnajstimi leti in je prvih pet let delal v pensilvanskih premogovnikih in železnih livarnah. Ob koncu te dobe je bil prihranil dvanajst sto dolarjev. Neki njegov prijatelj, gostilničar, je silil vanj, naj se udeleži njegovega podjetja, medtem pa, ko je še premišljeval o tem, je banka propadla in njegovi prihranki so bili izgubljeni. „Verjetno je, da bi jih prav tako izgubil,“ mi je rekel pozneje, „če bi se udeležil tistega podjetja, in mogoče ne na tako čist način.“ V onih mladih letih pa ni imel toliko filozofije in zato je nekega večera, ko se je vračal z dela, pobral opeko s ceste, šel z njo k banki, in jo zagnal v veliko okno, na katerem je bilo s pozlačenimi črkami napisano ime nesrečnega podjetja. Žvenket razbitega stekla mu je dobro del, a mimoidoči so mislili, da je znorel, ga prijeli in poklicali stražnika.

V svoji slabi angleščini je skušal Podgornik opravičiti svoje dejanje, ali sodnik, ki ga je sodil, ni imel nič razumevanja za izgubo njegovih petletnih prihrankov in ga je poslal za šest mesecev v ječo. Prav za prav mu je sodnik storil uslugo, kajti z izjemo nekaj kratkih stavk in kratke bolezni je bil to v Ameriki Podgornikov prvi počitek. Razen tega je v ječi spoznal drugega izseljenca, mladega češkega pesnika villonovskega značaja z imenom John Novák, ki si je lastil doktorat praške univerze,

* izseljenec.

pravil, da je zaradi političnih deliktov zbežal iz Avstrije in da ga razen tega išče policija Pariza, Dunaja, Clevelanda, San Francisca in Rena. Zdaj je bil zaprt, ker je ukradel nekaj knjig iz knjigarne v Pittsburgu. Bil je izpuščen približno istočasno s Podgornikom.

Postala sta prijatelja, in ko je Podgornik omenil, da se bo menda skušal vrniti na delo, mu je pesnik-potepuh močno odsvetoval tako norost. Čemu ne bi šel z njim? Hotel je na zapad.

Tako sta postala tovariša, hodila po zapadu in zdaj pa zdaj delala kot poljedelska delavca, natararja ali stavbna delavca; včasih je praktični pesnik celo dobil kako delo, ki jima je dovoljevalo nekaj časa lahkega življenja.

Neke noči je bil pretep v gostilni rudarskega mesta Montane, in kroglja, ki je zgrešila svoj cilj, je zadela Nováka v prsi. Umrl je z latinskim izrekom, ki ga Podgornik ni razumel, ker je hodil le dve leti v gimnazijo.

Ko je tovariša pokopal, se je Podgornik klatil dalje, a kmalu je spoznal, da ga potepanje brez družbe ne veseli in ni mogel upati, da bi našel tovariša, ki bi mu nadomestil Nováka. Prišel je v solnčno Kalifornijo in v Los Angelesu je slišal o velikem pomolu, ki ga zvezna vlada zida v sanpedroškem pristanišču. Šel je v pristanišče in našel delo pri stavbi: odvažal je kamenje in ga stresal v Pacifik.

San Pedra ni bilo tedaj niti za šestino sedanjega, ali bil je že živahno mesto, v katerem je bila Frontstreet solidna vrsta krčem in Happy Hollow kraj, posvečen javnemu grehu. Dasi Podgornik ni bil asket, ni posebno ljubil takih zabav. Pogrešal je Johna Nováka in njegovih norih, visokoletečih besed. Med ljudmi, s katerimi je prihajal v stik, ni našel nikogar, ki bi zavzel pesnikovo mesto. Poznal je nekaj dalmatinskih Hrvatov, ali nobeden mu ni postal res prijatelj. Italijani pa, „širokoglavci“ in rojeni Američani niso prihajali v poštev.

Podgornik se je čutil osamljenega. Znova je naročil „Glas Naroda“, slovenski časnik, ki izhaja v New Yorku in ki ga je že imel v Pensilvaniji. Nekega dne je zapazil ženitbeni oglas nekega slovenskega delavca iz Kolorada in spomnil se je, da je nemara tudi zanj čas, da misli na ženitev: kmalu bo star trideset let in v teh letih naj bi se človek ustalil. Torej je sestavil in odposlal majhen oglas, v katerem je izrazil svojo željo, da bi si dopisoval z „dobrim, pridnim slovenskim dekletom ali mlado vdovo brez otrok“, namignil, da misli na ženitev, in poprosil aplikantke, naj prilože fotografije.

Precj se je prestrašil, ko je odgovorilo več sto slovenskih deklet in vdov brez otrok iz vse Amerike, ki so vse priložile slike. Lenard je

potreboval dva meseca, da je prebral pisma in si ogledal slike, primerjal vrline deklet, kakor so jih same opisale, in jih razdelil v razrede pod raznimi naslovi. Končno je izbral šest tekmovalk, katerih vrline so se mu zdele približno enake, in je vrgel ostala pisma in slike v Pacifik. Potem si je oblekel najboljšo obleko, šel k brivcu, potem k fotografu in nekaj dni pozneje je poslal svojo sliko z vljudno prošnjo za nadaljnje podrobnosti onemu poltucatu izseljenskih deklet. Štiri so odgovorile, in čez nekako šest tednov, ko je še bolj premislil njih dobre lastnosti, ki so jih zdaj še bolj podrobno razkladale, je Podgornik pisal Neži Judničevi iz Clevelanda, Ohio, naj pride v Kalifornijo, kakor hitro bi se ji zdelo prav, in jo povabil, da postane njegova zakonska žena, če ji bo všeč. Zagotavljal ji je, da se ji ni treba ničesar bati: res da ni angel, ali če hoče biti sam sebi pravičen, lahko reče, da je precej reden človek, da ima stalen zaslužek na pomolu, ki bo gotov šele čez dve leti, da je San Pedro čedno mesto tik morja, kjer sije solnce skoraj vsak dan, in da ji bo dobro pri njem, če mu bo dobra žena, o čemer on prav nič ne dvomi.

Po najboljših pričevanjih je ženitev hazardna igra: in Lenard je mislil, da je ta način ženitve prav tako dober, kakor vsak drugi.

II

Izmenjala sta še nekaj pisem. Neža je bila pametno, previdno dekle. Njegova pisma so bila dosti prepričevalna, ali odkod naj bi vedela, da mož ni podlež, ki ji misli storiti zlo? Štirje meseci so prešli, in Podgornik je začel v svojem samotnem samstvu silno hrepeneti, da bi videl svojo bodočo ženo, ki jo je poznal le po sliki, ter ji je končno poslal denar za pot v Kalifornijo.

Neža se je odločila, da poskusi, in Lenard je vzel en dan dopusta in ji šel do Los Angelesa naproti. Teden pozneje sta bila krščansko poročena.

Res da Neža ni bila tako čedna kakor na sliki, a bila je zdrava in krepka mlada ženska. Bila je šele dve leti v Ameriki in delala kot šivilja v New Yorku in Clevelandu; vendar je Lenard kmalu opazil, da ve prav mnogo o Ameriki. Ko sta se bolje spoznala, mu je povedala, da je odgovorila na njegov oglas v „Glasu Naroda“ zato, ker je slišala toliko čudovitega o Kaliforniji. Pri tem se je Podgornik domislil, da je bilo to brez dvoma pobuda tudi za ostale dopisovalke. Vendar je dodala, da se nima vzroka kesati.

V splošnem je bila Neža Podgorniku dobra žena. Bila je pridna, znala si je pomagati in je imela večino drugih kreposti, ki jih je omenjala v svojih pismih. Res, bila je prav taka, kakršna mora biti žena

neimovitega moža. Čeprav njena angleščina še nikakor ni bila dobra, si je našla skoraj takoj delo kot natakarica v zajtrkovalnici, kjer je delala, dokler ni rodila prvega otroka.

Lenard je delal na pomolu, dokler ni bil zgrajen. Uspelo jima je, da sta nekaj prihranila; takoj sta kupila na obroke zemljišče in zidala hišo. Od pomola je šel Lenard za pristaniškega delavca in čeprav je bilo delo v dokih neredno, je vendar mogel plačevati obrok za zemljišče in dajati Neži dobro zdravniško oskrbo ob njenih vsakoletnih porodih.

Tik pred vojno si je pridobil državljanstvo in med vojno je, čeprav po rodu Avstrijec ali Bohunk, delal v ladjedelnicah v vzhodnem San Pedru in zaslužil ogromno denarja, medtem ko je Neža vzgajala otroke. Vstopil je v društvo „Elkov“ in odplačal zemljišče, ko pa je družina narasla, je povečal hišo in prizidal lopo za fordov avto. Brez kritike je poslušal štiriminutne govore in kupoval vojno posojilo, kolikor je mogel.

Po vojni je ostal v ladjedelnici z znižano mezdo, ki mu je pa vendar dovoljevala, da je skrbel za družino po ameriškem standardu, in včasih kaj prihranil. San Pedro se je razvijal, in Lenard in Neža sta se ponoči v postelji marsikatero uro razgovarjala o tem, kako bi najbolje izrabila ugodni položaj. Imela sta tri tisoč dolarjev v banki in še tisoč v vojnih posojilih. Neža je hotela, da kupita vogelno stavbišče na Pacific Avenue-i, slišala je, da jih je neki židovski trgovec doli v mestu pred kratkim nekaj kupil, in to je bilo gotovo znak, da se bo kmalu kaj zgodilo. Lenard pa se je na drugi strani nagibal k temu, da bi sprejel predlog nekega Joe Millerja, katerega je pred kratkim spoznal v ladjedelnici. Neki mornar, Joe, in še dva druga so se združili, da bi kupili dva šunerja za prevažanje lesa, ki sta ležala v zunanjem pristanišču in sta bila naprodaj za smešno nizko ceno. Hoteli so prevažati les s Puget-Sounda. Kupčija bi bila gotovo dobra: ko bi enkrat dobro začeli, bi jim denar kar sam lezel v žepe. Kajti gotovo se bo kmalu začel velik procvit vse južne Kalifornije in treba bo mnogo ladij stavbnega lesa.

Podgornik je imel tri dni časa, da premisli predlog. Tretji dan je Joe Miller slučajno prišel mimo. No, ali se je že odločil, da sodeluje, ali ne? Lenard se je obotavljal. Joe je skomignil z rameni: njemu je bilo itak vse eno; lahko se odloči, kakor mu drago; saj bi oni dobili denar tudi v Los Angelesu ali Long Beachu; predlagal mu je udeležbo samo, ker je bil Lenard stalno naseljen v San Pedru, in so hoteli dati predvsem domačinom priliko za dobiček.

V opoldanskem premoru je šel Podgornik v banko, dvignil 2500 dolarjev, kajti manj Joe Miller ni hotel vzeti, ter jih je proti potrdilu izročil. To je bilo zadnjič, da je videl Joe Millerja in denar. Dva tedna

pozneje je izvedel, da je bila vsa zadeva goljufija, s katero je še osem ali deset drugih delavcev na ladjedelnici izgubilo svoje prihranke.

Neža je bila seveda divja. Povedala je Lenardu v krepkih izrazih, kaj misli o njem, in on ji je na tihem pritrjeval. To goljufivo podjetje ni imelo nikakega okna, kamor bi mogel zagnati opeko, in zato je mogel le mrko razglablјati svojo norost. Doma je komaj da jedel in govoril. V ladjedelnici je komaj vedel, kaj dela. Včasih je hodil kakor v sanjah.

To je bil začetek cele vrste nesreč. Teden dni pred Zahvalnim praznikom, kmalu potem, ko sta izgubila onih 2500 dolarjev, je Neža dobila živega purana pri kockanju, ki ga je za reklamo priredil neki trgovec v mestu; in na večer pred praznikom je poslala Lenarda po ptico. Odšel je takoj, z namenom, da vestno izpolni nalogo; toda na povratku je srečal moža, ki mu je ponudil požirek iz svoje steklenice. Prohibicija in tihotapljenje alkohola sta bila še v povojih, in komaj je Lenard použil ponujeno žlobodro, je začel dvomiti, ali hodi po glavi ali po nogah. Imel je še toliko sile, da je sploh hodil, ali pri tem je držal purana za noge tako, da se je njegova vreščeča glava vlekla po pločniku.

Tedaj je poleg njega obstal velik avto in slišal je, kako ga je nagovoril oster ženski glas, ki ga prve pol minute ni mogel ločiti od puranovega vreščanja. Zdelo se je, da dami v avtomobilu nikakor ne ugaja način, kako je nosil purana. To se je zdelo Lenardu čudno, in ne da bi razumel, zakaj gre, je šel dalje. Ali takoj je črni šofer one dame prišel za njim in ga povedel nazaj k avtomobilu. Medtem je dama pozvala nekega fantalina, da poišče stražnika, in ko je ta prišel, mu je povedala svoje ime, da je iz Pasadene, žena znanega finančnika in filantropa, in da je druga podpredsednica južno-kalifornijskega oddelka Humanitarnega društva Zedinjenih držav. Bila je tudi nadomestni šerif dežele Los Angelesa; odprla je svojo lepo, biserno ročno torbico in pokazala zlat znak. Aretirala je to nečloveško sirovino, ki ni le tako strašno ravnal s puranom, temveč je bil povrh še pijan: ali bi bil stražnik tako prijazen, da ga odpelje na stražnico? Morala je hiteti, ker je bila povablјena k obedu v Yacht-klub, ali pozneje bo poklicala policijsko direkcijo in se pobrigala za zadevo.

Lenard je prebil štiri noči in tri dni v sanpedroški ječi. Kaj se je zgodilo s puranom, je ostalo skrivnost; namestu puranove pečenke so jedli Neža in otroci za Zahvalni praznik kuhano govedino in krompir; in ko se je Lenard vrnil domov, je olajšano videl, da je ženina jeza dosegla točko, kjer ji je zaprla govorico.

Vrnil se je na delo v ladjedelnici in nekaj dni so ga tovariši dražili s puranom, kajti „Daily Pilot“ je seveda poročal o njegovi dogodivščini

s pasadensko damo. Lenard se je sicer jezil, a se je silil, da dobrodušno prenaša njihove šale. Hodil je okrog v nekakšni zavestni otopenosti. Lepega dne se je spotaknil na ozki brvi, padel, zadel na hlod med ladjo in dokom, udaril z glavo ob kol in se prevrnil v vodo. Potegnili so ga ven z zlomljeno nogo, dvema zlomljenima rebrima in z rano na glavi.

(Konec prih.)

DVAJSET DNI V EVROPI

J U Š K O Z A K

II

Bela zemlja. V Holandiji se Evropa nagiba v morje. Prebivalci so se le s skrajnim naporom obdržali na robu in še jim nenehno pretila nevarnost, da zdrsnejo s ploskve. Nemirno Severno morje je predrlo sipine in se razlilo preko peščin. Daleč naokoli je morska voda kalna od peska, ki ga odnaša s sipin, polahko se umikajočih v notranjost. V temnih nočeh, kadar viharji gonijo in bičajo vode v boj proti poslednjim ostankom suhe zemlje, poje holandski ribič v samotni koči pri svojih mrežah, kakor bi se zdaj prijazno, zdaj boječe pogovarjal s svojim starim prijateljem in sovražnikom. Navadil se je stati do gležnjev v vodi, nikjer na svoji zemlji ne čuti trdnih tal pod nogami; že od pamti-veka ve, da bi ga morje lahko vsak čas zalilo. Odkar se je zavedel, da je v nevarnosti ped domačije, kjer se odpočiva po blodnjah na morju in mu raste družina, se je uprl z nadčloveško silo ter se pričel braniti. Zaustavil je umikajoče se sipine, obkrožil zemljo, ki je že tonila v slani vodi z nasipi, močnejšimi od nakan morja. Ljubezen do domačije je rastla z družino in v starem uporniku se je porodila drzna misel, da bi se maščeval za ugrabljeno prst. Pričel je ustvarjati zemljo kakor v dneh stvarjenja ter je ohranil veselo srce.

Holandska zemlja je verna podoba nacionalnega gospodarstva, v katerem se zrcali značaj domačinov. Toda od človeka in narave je kakor vse druge zemlje prejela skrivnosti, ki so se vpile v duševno življenje rodov. Sklizka so pota, po katerih skuša človek doumeti te skrivnosti. Slike so varljive, občutje osebno.

Vzhodna dežela je trpka in samotna. Nizke hiše se skrivajo med temnimi borovci in belimi brezami. Le domačin pozna vse steze med rdečim resjem, bohotno razraslem na žoltem pesku, ki sili povsod na dan, kjer so korenine razrile tla. Kjerkoli pa se zemlja za nekaj pedi

ČLOVEK Z DUŠO

LOUIS ADAMIČ

III

Ležal je tri mesece; tako je drugič v Ameriki počival. Neža je omejila svoja očitanja in pravila otrokom, naj ga puste pri miru; in včasih so ga zvečer ali ob nedeljah prišli obiskat prijatelji iz ladjedelnice. Eden od njih, Jim Culley, plašen, vedno smehljajoč se irski delavec, ki je z dobrimi znanci rad govoril o „idejah“ in so ga zato dostikrat osumili radikalizma, mu je prinesel majhen sveženj „literature“, kakor je rekel, s predlogom, naj jo Lenard malo pregleda.

Podgornik ni nikdar mnogo čital. Pred leti je Novák kradel knjige iz knjižnic in knjigarn in mu jih dajal brat, ali ugajale so mu le dve ali tri, in te le zmerno. Mogoče je bil Novákov okus pri knjigah previsok zanj. Dobival je los-angeleški „Examiner“, san-pedroški „Daily Pilot“ in slovenski „Glas naroda“ iz New Yorka in včasih je kupil „Litterary Digest“ ali „Saturday Evening Post“, da ne bi zaostajal za dogodki, čeprav je dostikrat imel tajno slutnjo, da se po svetu godijo stvari, ki jih te tiskovine ne omenjajo; da v resnici ni vse, kakor je videti, da je on, čeprav je „Elk“ in oče peterih otrok in čeprav lahko z listino dokaže, da je državljan največje dežele pod solncem, vendarle majhen košček nič v skrbno izdelanem sistemu; in da tako radikalno govorjenje, kot ga je slišal od Jima Culleya in drugih možakov vendarle ni le dim, kakor so nekateri menili. Čutil je vse to zmedeno, ne da bi svoje občutke kdaj oblikoval v tiho formulo misli. Ni utegnil mnogo čitati in še manj misliti. Zvečer je bil utrujen, ali pa je bilo kakšno zborovanje „Elkov“; ob nedeljah, ako ni imel drugega dela, so otroci hoteli, da jim pripoveduje šale ali da gre z njimi na obalo in se ž njimi igra.

Pregledal je naslove Jimovih knjižic. Eden je zbudil njegovo pozornost: — „Pravica do lenobe“, predstavljeno iz francoščine v angleščino, spisal neki Paul Lafargue. Podgornik jo je bral. Bila je učena socialistična razprava, polna opomb, citatov in sklicevanj na Tacita, Salviana, Descartesa, Platona, Monsignora Le Playa, Sv. Matevža, Napoleona, De Villerméja, Goetheja in druge, o katerih Podgornik večinoma še nikdar ni nič slišal, kvečjemu, če mu jih je Novák kdaj omenil, pred leti, v svojih popotnih predavanjih, ki pa mu niso segla dosti globoko. Prebral jo je še enkrat; potem jo je odložil in se zagledal v strop.

Pravica do lenobe! *Pravica!* ... Podgornik je brošuro le mestoma razumel in ta mesta so bila redka; ali čeprav mu je bila pisateljeva argumentacija nejasna, je vendar čutil notranje razburjenje. Pretreslo ga

je do mozga. Po njegovem gorečem in trdem delu v preteklosti in po dvakratni izgubi prihrankov se mu je zazdela filozofija lenobe sila privlačna in vredna natančnega premišljevanja. Nenadno je videl, da od vsega svojega truda doslej ni imel nikake koristi: da leži tu, z enainštiridesetimi leti že starec, s polomljenim telesom, z izgubljenimi prihranki. Saj ni bilo nič čudnega, da je izgubil denar; nič čudnega, da ga je mogla dati ženska zapreti za tri in pol dni, ker je z glavo navzdol nosil purana, ki so ga pitali, da bi ga ubili in pojedli! Neumen je bil! Njegovo neskončno delo ga je naredilo neumnega, ga naredilo pripraven predmet za goljufe in zgagarje, da se nad njimi znašajo. Sedaj pa se je nenadno uprl delu.

Pozneje mi je rekel: „Tako me je prevzela ta nova misel, da sem sedel in nisem čutil nikake bolečine v ranah, čeprav bi se še ne smel hitro gibati. Kar posvetilo se mi je v glavi, kakor da je sam sveti duh prišel nadme. Odločil sem se, da ne bom nikdar več delal — to se pravi, vztrajal pri istem poslu po 12 ali 15 let kakor doslej. Lenaril bom! Naj drugi delajo, ki ne znajo drugače. Na glas sem se zasmel. Neža je vstopila vsa začudena, menda je mislila, da sem znorel ali kaj. Povedal sem ji, naj gre k vrugu, zapre vrata za seboj in me pusti pri miru. Malo presenečen sem bil nad lastno predrznostjo, da tako govorim z njo in zato sem se smejal še bolj. Bila je prepričana, da sem izgubil pamet, in nekaj časa je delala z mano ne le previdno, temveč celo nežno.“

Lenard je prosil Jima Culleya, naj mu prinese še več literature iz svoje lastne zbirke in iz javne knjižnice. Bral je jedke knjige Uptona Sinclaira o klavnicah, o življenju new-yorških bogatašev, o časnikih in verskih zadevah, bral je Plutarhove življenjepise, Leckijevo „Zgodovino evropske morale“, Platona, Gibbonov „Rim“, Schopenhauerja, Dreiserja, Nietzscheja, Santayano in sv. Avgušтина. Bral je vse, karkoli.

Veliko pozneje mi je rekel: „Čeprav sem razumel komaj tretjino vsega, kar sem bral, sem se čutil novega človeka. Čim več sem bral, tem več sem razumel, ali vsaj mislil, da razumem. Moja angleščina je bila še vedno zelo pičla, a Jim mi je preskrbel besednjak in včasih, kadar sem našel pomen kake besede in se mi je nenadno posvetilo v glavi, me je pretreslo, kakor da se mi je zgodilo nekaj svetega — o, smejte se, meni je vseeno!“ je vzkliknil in se sam zasmel. „Zdelo se mi je, da pravkar začnjam živeti. Jim Culley, ki je malo pesniško navdahnjen, je zatrjeval, da se mi je duša prerodila; Neža pa je bila na drugi strani prepričana, da sem malo ‚zmešan‘, ker sem si pri padcu z brvi razbil glavo. V resnici še danes verjame, da se mi je zrahljal vijak v možganih — in za moj del ima lahko prav.“

Z Nežinega stališča se je Lenardova „zmedenost“ kazala na vedno bolj obžalovanja vreden način; najhujše je bilo, da je izjavil kmalu potem, ko je po dolgem odlašanju končno ozdravel, da se ne vrne na svoje prejšnje delo, ki ga je čakalo v ladjedelnici. Odhajal je z doma ob devetih zjutraj in se vračal proti večeru; prebil je večjidel v knjižnici ali Culleyevi baraki v evkaliptovem gaju, ter prebiral vse, „Susane Lenox“ in „The Winning of Barbara Worth“, „Atlantiški mesečnik“ in „Smart Set“. Včasih je posedal v parku na strmem bregu z razgledom na pristanišče, ali pohajkoval, ali zahajal v igralnice, ali se razgovarjal s prijatelji Jima Culleya, ki so bili, kakor je Lenard kmalu izvedel, po večini I.W.W.-ci,¹ kakor Jim sam in ki so sčasoma postali tudi njegovi prijatelji. Rad je poslušal te ljudi in se zdaj pa zdaj sam oglašal s svojim novo pridobljenim knjižnim znanjem.

„Začenjal sem živeti,“ mi je rekel tri leta pozneje, „živeti, saj razumete, kako mislim. Začenjal sem razumevati življenje. In slišal in videl sem stvari, o katerih se mi prej niti sanjalo ni, čeprav so bile ves čas okrog mene. Po cele ure sem opazoval leteče galebe. Hodil sem po pomolu z vrečicami starega kruha in sem ga drobil pticam; sčasoma so me spoznale, še preden sem odprl vrečo, in so vrešče letale okrog mene. Ali včasih kadar sem šel v Jimovo barako, sem si predstavljal, da so ta evkaliptova drevesa živa bitja, kar prav za prav so, da se gibljejo, mahajo z rokami in zavzemajo v spreminjajoči se svetlobi vse mogoče oblike. Moja čustva so bila uglašena na višjo noto. Živel sem!“

Od Neže se seveda ni dalo pričakovati, da bi bila vesela Lenardovih novih zanimanj. Vražje se je prepirala z njim. Kako neki misli, da naj družina živi? Ali nima nič ponosa? Ali ni mož? Kdo bo skrbel zanje? V banki je samo še nekaj sto dolarjev, kmalu bo treba plačati davke za hišo, otroci potrebujejo obleko, tudi ona nima ničesar dostojnega obleči, on pa pohajkuje, sramotno, kakor kak potepuh. Sramota za družinskega očeta, da se tako vede. Ali ne želi dati otrokom dobre priprave za življenje?

Podgornik je razumel, da ima Neža prav, ali rekel ni nič. Tedaj se je pravkar navduševal za izsledke dr. Freuda, ali za Walta Whitmana, pesnika-potepuha, ali za Jurgena, pesnika in lastnika zastavljalnice. Toda ko mu je nekaj časa pozneje Neža povedala, da imajo v banki komaj še sto dolarjev, je začel iskati delo. Mesec dni je vozil led, potem je to opustil in je rajši šel v službo velike mlekarne, kar mu je bolj ugajalo; večino dela je opravil zgodaj zjutraj, potem pa je imel dovolj časa za pohajkovanje in čitanje — za življenje. Ali mladenič, ki je od-

¹ Industrial Workers of the World (Industrijalni delavci sveta).

dajal mleko za neko konkurenčno družbo, je bil zelo spreten fant in je kmalu prevzel Lenardu večino odjemalcev. Tedaj se je jel Lenard preživljati s tem, da je lovil jastoge v zalivu, prodajal cigare, točil ingversko pivo in tako dalje; na ta ali drug način mu je v prvih treh letih po nesreči, oziroma po njegovem „prerojenju“, kakor se je sam izražal, uspelo, zaslužiti toliko, da je hranil in oblačil Nežo in otroke, plačeval davke in zavarovalnino, in vendar našel sem in tja kaj časa za „življenje“, — to se pravi za branje, pohajkovanje in pitanje galebov, za opazovanje ladij, spreminjajoče se svetlobe nad zalivom, nebesnih barv ali solnčnega zatona ter za sprehode po evkaliptovem gaju in uživanje gozdnega zraka.

Kar se tiče Neže in otrok, je bil zanje „zmešan“; starejši fant je bil celo nekoliko bolj porogljiv in je ob neki priliki rekel, da je prifrknjen, medtem ko je dekle, ki je obiskovalo srednjo šolo, nekega dne prijokalo domov, ker je nekaj pobalinov na cesti kričalo za njo, da je njen stari — Bohunk in postopač.

To je Lenarda precej zadelo. Sprevidel je, da ne more živeti svojega lastnega življenja in delati, kar se mu ljubi: otrokom je bil nekaj dolžan in obljubil je, da bo delal.

IV

Pol leta, preden sem ga srečal, se mu je nenadno nasmehnila sreča. Ugodne okoliščine so mu pridobile prijateljstvo Nicka Velikanovića, ameriškega Dalmatinca, ki je bil na videz ribič, lastnik velike barke in vrste mrež, v resnici pa podjeten član tihotapske družbe iz San Pedra, ki je delala s celim brodovjem hitrih ladij. Lenard je izjavil, da bi rad poskusil to igro; Nick si ga je dolgo ogledoval in končno rekel o. k.

Tri mesece je Lenard vozil predpotopni tovorni Fordov avto z napisom: „Včeraj ujete sveže ribe“, in oddajal blago Nickovim odjemalcem v Los Angelesu. Služba je bila idealna. Navadno je Lenard opravil svoje delo dopoldne in prebil ostanek dneva v javni knjižnici ali pa v svoji najljubši knjigarni poleg policijske stražnice, kjer je srečaval književnike v ponošenih oblekah, katerih žepi so bili polni pamfletov in raznega papirja in ki so ga zdaj presenečali s svojim znanjem, zdaj spet mu vzbujali dvome, ali so sploh pri pameti. Ob priliki je poslušal kako matinejo ali predavanje, ali se pomešal med množico plesnivih starih ateistov in anarhistov na Persing-square-u, ki so se prepirali z mladimi študenti iz Biblijskega zavoda.

„Ribarstvo“ je bilo nekoliko tvegana stvar, ali Lenard je videl, da ima Nick Velikanović precej zvez, ki jih je znal uporabiti, kadar je kateri njegovih ljudi zašel v neprilike. Bilo je zanimivo delo, podobno,

kakor čitanje dobre, poštene knjige; in veliko bolj poučno za razumevanje resničnega stanja stvari nego dela najbolj znamenitih ameriških veličin. Skoraj vsak teden so se mu odprle oči za to ali ono stvar. V javni hiši, ki je spadala med njegove najboljše odjemalce, je n. pr. videl dame, ki pravkar niso bile drugače zaposlene, kakor da so sedele v salonu in zlagale bojno literaturo kandidata, ki se je potegoval za ponovno izvolitev za krajevnega državnega pravdnika.

Razen tega je bilo to najboljše plačano delo, ki ga je Podgornik kdaj opravljal. Potem pa, ko so že spet oživele Nežine nade, da mogoče še dobe vogalno stavbišče na Pacific avenue-i, je ponovno zašel v neprilike.

Pomladi 1923. leta so I. W. W.-ski pristaniški delavci San Pedra organizirali stavko in zaprli pristanišče; preplašili so lastnike ladij, ki so imeli interes na plovbi ob obali. Po cela dva tedna se je komaj kakšna ladja genila in gospodo je prijela panika. Položaj je bil napet. Policistov v uniformi in civilu je bilo skoraj več kakor pa stavkujočih.

Lenard ni bil radikalec v običajnem pomenu besede. Delil je antipatijo I. W. W.-cev do dela, ali pritezali so ga predvsem zato, ker je bil njegov prijatelj Jim Culley eden njihovih voditeljev. Temeljna njegova misel je tedaj bila, da je življenje brezkoristna, komplicirana zmešnjava, ali silno zanimivo kot prizor za opazovalca — tako zanimivo, da bi bolj ne moglo biti. V treh letih po svojem „prerojenju“ si je pridobil nekak dobrodušen cinizem in se je brez težave varoval, da bi se preveč zavzemal za to ali drugo stran ali da bi se posebno ogorčal nad čemerkoli.

Ko je včasih sedel pri ladjedelnicah v Zunanjem pristanišču na pomolu in opazoval galebe in pelikane, kako so lovili ribe, je moral misliti na I. W. W.-ce. Ptič je sunil na morsko gladino in se trenutek pozneje dvignil z nebogljeno ribo v kljunu. To je bilo življenje: ptica požre ribo, nekdo drugi požre ptico in tako dalje. Med živalmi sicer navadno člani iste vrste ne žro svojih tovarišev, zato ker jih zakon „izbire najmočnejših“ izenačuje med seboj in ker vodi to do medsebojnega spoštovanja. V človeški družbi pa slabotne ohranjujejo in ščitijo; med ljudmi so razredi, ki nimajo med seboj nič skupnega; grabežljivi kapitalist in revni, zgarani delavec pripadata dvema vrstama, ki sta si prav tako tuja kakor galeb in riba. Po Lenardovih mislih se to ni dalo spremeniti: saj je jasno, da riba ne more razumeti, kaj delajo galebi, niti nima možnosti, preprečiti njihovo delovanje. I. W. W.-sko gibanje je bilo podobno premetavanju ribe v ptičjem kljunu.

Ali ljubil je Jima Culleya bolj nego kogarkoli drugega pod solncem. Jim mu je pomagal do „prerojenja“, in razen tega se je zdelo Lenardu,

da imata mnogo skupnega. Včasih je sumil Jima, da je le iz porednosti voblijski agitator, ker ljubi občutek razburjenja, kadar razburka svet okoli sebe, da pa ne dela tega iz globokega prepričanja. To je pač bila irska kri v njem. Večkrat pred stavko in med njo je skušal Jima spraviti do tega priznanja.

Neko noč v drugem tednu stavke je Lenard sedel z njim v njegovi baraki. Govorila sta o položaju.

Jim se je kislo nasmehnil in dejal: „No, povem ti, Len — kolikor jaz vem —, pa to povem samo tebi — stavkamo zaradi veselja do stvari, da pokažemo svojo silo, da se razgibamo; pravilno si me presodil. Vem, da je za zdaj takó, kakor bi metali skale v luno.“

Lenard se je zastrmel v prijatelja in je pravkar hotel krikniti v ciničnem navdušenju, ko so se vrata nagloma odprla in so vstopili štirje detektivni radikalnega oddelka ter aretirali Podgornika in Culleya, češ, da sta levičarja; prebrskali so vso barako in zasegli vso malo knjižnico, od voblijske pesmarice do Wellsove „Outline of History“, kot dokazni material.

Dve uri pozneje sta bila v celicah los-angeleške ječe. Lenard je ostal tam tri tedne in se je komaj rešil, da ga niso z Jimom Culleyem vred poslali v San Quentin.

V

Medtem je dala Neža „Daily Pilotu“ interview, v katerem je čisto nedvoumno obsojala I. W. W.-ce, se navduševala brez izjeme za vse ameriške uredbe, predlagala, da se naj tisti, ki jim ta dežela ni všeč, vrnejo tja, odkoder so prišli, in je silno obžalovala, da je njen ubogi mož, nekdanji zvest ameriški državljani in zanesljiv prehranjevalec svoje družine, zašel med te nesramne radikale. Vendar je pripisovala njegov greh ne toliko njegovi prirojeni slabi naravi, temveč dejstvu, da si je pred tremi in pol leti razbil glavo in zaradi tega postal zmešan in ne popolnoma odgovoren za svoja dejanja.

Ni se trudila, da bi ga spravila iz ječe; pozneje mu je celo priznala, da je upala, da ga obdrže kar le moči dolgo, saj itak ni vreden piškavega oreha.

Namestu tega je šla k Nicku Velikanoviču in se zmenila z njim, da prevzame možjevo delo. In, da na kratko povem, ko je Lenard prišel iz zapora, je Neža opravljala že petkrat večjo kupčijo nego on.

Ko je bil spet svoboden, je bilo njegovo prvo delo, da izpolni prošnjo Jima Culleya, naj gre v prazno barako v evkaliptovem gaju, poišče njegovega psa in skrbi zanj, dokler se Jim ne vrne iz San Quentina. Drugi dan je žival našel in jo vzel domov. Kmalu pa je opazil, da ima

mrcina neki nesrečen, neizrekljiv kompleks, o katerem sem že govoril, in jo je temu primerno prekrstil.

Kmalu potem sem se seznanil z Lenardom. Kakor sem že rekel, sva postala prijatelja; pripovedoval mi je o Nežinih cvetočih kupčijah in priznal, da ji pomaga, kadar ima ona preveč dela; in redkokdaj me je obiskal, ne da bi prinesel nekaj svojega najboljšega blaga na poskušnjo. Užival sem njegove čudne navade in njegovo govorjenje. Pozneje me je nekoč vzel domov, tako da sem spoznal Nežo; bila je postavna, zdrava ženska in govorila prav dobro ameriščino. Pridobil sem si njeno zaupanje in zabavno jo je bilo poslušati, kadar je pripovedovala, kakšen sijajen mož je bil Lenard pred vojno in med njo ter razlagala svojo teorijo o razbiti glavi, ki da je kriva njegovemu sedanjemu čudnemu vedenju.

Kot tihotapec je imela Neža ogromen uspeh. Čez leto dni je že kupila veliko stanovanjsko hišo v Los Angelesu. In tako se je preselila v mesto z vso družino, razen Lenarda, in vodila odslej svoje posle od tam in s še večjim uspehom.

Lenard je ostal v San Pedru. Los Angelesa ni posebno ljubil. Razen tega je moral skrbeti za „Kompleksa“, ki ga je bilo treba peljati trikrat na dan v evkaliptov gaj, kar bi bilo nemogoče, ako bi ga bil vzel v mesto. Obljubil je bil Jimu, da bo skrbel za psa, dokler je on v San Quentinu, in zato ga Lenard ni hotel prepustiti nikomur drugemu. Čutil je pa tudi, da je Neža brez njega prav tako srečna, če ne celo srečnejša. Ni bil toliko slep, da ne bi videl, da sta ona in Nick Velikanović postala velika prijatelja.

Živel je v stari hiši na bregu, se sprehajal po pomolu in pital galebe; tihotapil je toliko, da je mogel živeti in kupiti vsakokrat, kadar je šel v Los Angeles, polno naročje knjig; poleg tega je igral biljard v svoji najljubši gostilni v mestu, skrbel za „Kompleksov“ blagor in zahajal k meni.

Nekega dne je v Lenardovo veliko žalost avto povozil „Kompleksa“.

Kmalu potem se je Jim Culley vrnil iz San Quentina. Seznanil sem se z njim. Pa to ni bil več oni veseli mladi Irec, ki mi ga je opisoval Lenard. Zdel se mi je nekoliko redkobeseden, nezaupen in nepotrpežljiv; le zdaj pa zdaj je pod vplivom alkohola prodrla njegova dobrodušna irska narava.

Pravil mi je, da je sit Amerike in da namerava oditi v Mehiko, kakor hitro bo uredil svoje stvari; kakor mi je pravil, je tam živel med vojno, da bi ušel vojaščini; naučil se je jezika in spoznal, da je posebno v malih zapuščenih krajih mehikanski način življenja zelo prijeten. Tam so ljudje še človeški. Živijo preprosto in nagonsko in verujejo v greh in petje.

Mehikanske žene znajo ljubiti in moški imajo smisel tudi še za kaj drugega kakor za posle in delo.

Potem sem nekaj časa le redko videl Lenarda in Jima. Kakor sem pozneje zvedel od Nicka Velikanovića, sta se trudila dobiti potrebno opremo. Nekega popoldneva sta prišla po slovo.

„Da, z Jimom pojdem v Mehiko“, je rekel Podgornik. „Jim mi pravi, da je to res kraj, kjer more človek živeti. Človek, ki ima dušo. Verujem mu. Partnerja bova. Če mi bo všeč, se mogoče nikdar ne vrnem. Neži pa tega nikar ne povej, če jo vidiš. Povedal sem ji, da pojdem v Mehiko, nisem ji pa rekel, da se mogoče ne vrnem. Ne maram je preveč nenadno osrečiti. Njej in mladičem bo boljše brez mene. Oni so Američani, Neža tudi. Ameriške nazore ima. Nekega dne bo bogata ženska. Kaj sem jaz, ne vem; nič, mislim; niti Bohunk nisem več. Jim pravi, da imam dušo. Ne vem . . . No, adios! Vidiš“, se je zasmel. „Jaz že ‚habla Español‘. Adios, amigo!“ Očitno se ga je bil malo nalezal.

Takrat sem zadnjič videl Lenarda Podgornika. Nekaj časa pozneje sem dobil kratko pisemce iz nekega kraja v Sonori. „Dečko, živim!“ je pisal. „Vsakdo tukaj sovraži delo. Tukaj so ljudje modri, čeprav sami ne vedo. Pomlajam se. Ne povej Neži ničesar, če jo vidiš. Jim pošilja pozdrave.“

Pred kratkim sem slučajno srečal Nežo na bulvaru v Hollywoodu. Ni se zdela posebno vesela tega srečanja, mene pa je zanimalo, kaj je z njo in povabil sem jo na zajtrk. Izvedel sem, da je opustila tihotapljenje in se bavi z bolj časti vrednimi posli. Ujeli so jo, pa se ji je posrečilo, da se je izmuznila. In potem (to sem zvedel drugod) se je skregala z Nickom Velikanovičem . . . A ni rada govorila o svoji preteklosti. Otroci so sijajni, hvala lepa. Najstarejše dekle je v dekliški šoli v Pasadeni. Najstarejši fant bo študiral pravo. In tako dalje.

„Menda veste, da mi je mož umrl“, je rekla čudovito ravnodušno. „Da, dobila sem poročilo iz Senore v Mehiki. Uradno poročilo. Kača ga je pičila.“ Pozajtrkovala sva. „Poslušajte, kaj mislite o teozofiji? Mislim, da je sijajna stvar, vi ne? Saj ste slišali o Krišnamurti, kaj ne?“

Sem; ali bolj me je zanimalo, kdaj točno je po sporočilu mehiških oblasti umrl Lenard Podgornik. Povedala mi je. Pozneje sem pogledal pismo, ki sem ga dobil iz Sonore. Ni bilo datirano, ali znamka je, čeprav je bila umazana, kazala, da je bilo odposlano pet dni po Podgornikovi „uradni“ smrti.

Mehiške oblasti so zelo ustrezljive. Zatem nisem ničesar več slišal o Lenardu. Nič ne bom presenečen, če kdaj še kaj zvem o njem.